

Andrzej Chmielarz

Przyczynek do historii polskiego radiowywiadu w latach II wojny światowej

Przegląd Historyczno-Wojskowy 12 (63)/1 (234), 139-147

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

PRZYSZYNEK DO HISTORII POLSKIEGO RADIOWYWIADU W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Złamanie szyfru niemieckiej maszyny szyfrującej „Enigma” uznawane jest za jedno z najważniejszych wydarzeń II wojny światowej. Rozszyfrowane depesze niemieckie na długo stały się tajną bronią aliantów. Znajomość depesz niemieckich miała bezpośredni wpływ na prowadzenie działań wojennych. Nic więc dziwnego, że przykładano ogromną wagę do utrzymania w tajemnicy sukcesu polskich kryptologów. Odczytywanie szyfrów Enigmy było utajnione do lat siedemdziesiątych XX wieku. Stąd też niemałym zaskoczeniem było odnalezienie dokumentów z lat wojny, z których jednoznacznie wynikało, że Polacy czytają niemieckie depesze radiowe.

Pierwszy dokument z maja 1940 r. został przekazany przez Oddział II Sztabu Głównego tzw. paryskiej Komendzie Głównej Związku Walki Zbrojnej i można założyć, że mimo iż w piśmie przewodnim napisano wprost *Przedstawiam wiadomości zdobyte drogą podsłuchu radiowego i deszyfrazu*, możliwość zapoznania się z nim miała ograniczona liczba osób. W drugim przypadku złamano wszelkie reguły bezpieczeństwa. Informację o deszyfrazu podano w depeszy radiowej szefa Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza płk. Józefa Smoleńskiego do Komendanta Głównego ZWZ gen. Stefana Roweckiego z września 1941 r. Trzeba nadmienić jednak, że po przyjęciu depeszy w jej tekście wykropkowano początkowe zdanie informujące o sposobie pozyskania informacji, podając jedynie *O.II szt. N.W. uzyskał przez...*

Oba zachowane dokumenty zawierają informacje uzyskane w wyniku zdeszyfrowania depesz niemieckiej służby bezpieczeństwa. Marian Rejewski podaje, że w tym przypadku pierwotna treść depesz była szyfrowana przy pomocy kodu i następnie powtórnie szyfrowana maszynowo¹.

Publikowane dokumenty są jedynymi znanymi dokumentami prezentującymi efekty deszyfrazu przechwyconych depesz niemieckich. Z uwagi na niezachowanie się akt polskiego wywiadu z okresu II wojny światowej stanowią cenny przyczynek do historii polskiego radiowywiadu. Te dwa dokumenty są znakomitym potwierdzeniem, jak ważnym i wiarygodnym źródłem informacji były rozszyfrowane depesze niemieckie. Wskazują jednocześnie, że władze polskie posiadały z tego źródła szereg informacji o działaniach niemieckich na ziemiach polskich. Jaka mogła być skala i waga pozyskiwanych tą drogą informacji pokazuje precyzyjne odtworzenie niemieckiej operacji przeciwko oddziałowi partyzanckiemu mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubali”. Szczupłość materiału nie pozwala na ustalenie,

¹ Dwie relacje „pogromcy” Enigmy, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2005, nr 5, s. 127.

czy ta wiedza była systematycznie analizowana i przekazywana do wiadomości kierownictwu konspiracji w kraju, znakomite źródło pozwalające na roztoczenie choćby ochrony kontrwywiadowczej, czy też w obu przypadkach mamy do czynienia z incydentalnym przekazaniem informacji przez Oddział II.

Pierwszy z dokumentów zachował się w oryginale w zbiorach Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce (zespół 93, Archiwum Generała Kazimierza Sosnkowskiego, t. 13, k. 207–215). Jego fotokopia znajduje się również w zbiorach Studium Polski Podziemnej w Londynie (zespół A9.1.3, Fotografie dokumentów Oddziału VI). W zbiorze tym został odnaleziony drugi dokument, którego oryginał nie zachował się (zespół A9.1.12). Jego nieco zniekształcony tekst zachował się w archiwum KG AK odnalezionym 29 sierpnia 1960 r. na terenie dawnej Garbarni Braci Pfeifer w Warszawie. Odpis depeszy oznaczonej jako Nr 3019/350 z dn. 10/13.41 r. znajdował się w kopercie nr 17, k. 41–42 (fotokopia w posiadaniu autora).

Andrzej Chmielarz

SZTAB GŁÓWNY
Oddział II
L.25636/II. N. tj.
Paryż, dnia 9 maja 1940

3165
11/V40²

PAN GENERAL BRONI SOSNKOWSKI

Przedstawiam wiadomości zdobyte drogą podsłuchu radiowego i deszyfrażu.

Zał. 1.

SZEF ODDZIAŁU II SZT. GŁ.
/-/ WASILEWSKI
ppłk dypl.

² Tekst odręczny.

W ostatnich dniach marca i pierwszych dniach kwietnia br. liczne niemieckie oddziały SS, policji, policji pomocniczej i żandarmerii przeprowadziły akcję w celu zlikwidowania polskich oddziałów partyzanckich w lasach w rejonie Kamienna–Odrowąż–Samsonów–Zagnańsk–Łączna (między Kielce a Skarżysko-Kamienna).

Według posiadanych przez nas depesz policyjnych, akcja ta polegała na osaczeniu oddziałów partyzanckich w lasach przez ścisłe zamknięcie wszelkich dróg odwrotu oraz na złamaniu oporu partyzantów przez normalne natarcie jednostek SS i policji. W działaniach brały również udział samochody pancerne⁴.

Rozmiary akcji były dość duże, gdyż brały w niej udział następujące jednostki (dane fragmentaryczne)⁵:

- 8. pułk SS (SS Totenkopfstandarte) – m.p. Kraków⁶,
- 11. ” ” (SS Totenkopfstandarte) – m.p. nieznane⁷,
- 6. zmot. baon policji (mot. Pol. Batl. 6) – m.p. nieznane⁸,
- 1. pułk kawalerii SS (1. SS Reiterstandarte) – m.p. nieznane⁹.

Do zamknięcia dróg w rejonie akcji ściągano ponadto drobne oddziały policyjne z następujących miejscowości:

- z Piotrkowa 1 podoficer i 14 żandarmów wojskowych,
- Radomska 1 oficer, 10 wachmistrzów SA i 5 szer. rezerwy policji,
- z Częstochowy 1 oficer i 2 szereg. żandarmerii,
- z Włoszczowy 14 szer. policji pomocniczej,
- z Jędrzejowa 1 oficer i 9 żandarmów,
- z Opatowa 1 ppor., 6 żandarmów i 2 szer. rezerwy policji,
- z Sandomierza 1 wachm. żand. i 10 szer. policji pomocniczej,
- z ? 1 podoficer oraz 5 szer. policji pomocniczej,
- z Buska 1 ppor., 6 podoficerów żandarmerii,
- z Końskiego [sic!] 15 szeregowych¹⁰.

³ Tekst odręczny.

⁴ Wykorzystano 4 wozy pancerne policji porządkowej (Orpo).

⁵ Oprócz wymienionych poniżej jednostek w działaniach po 4 kwietnia 1940 r. udział brały 51 batalion policji i 111 batalion policji, 4 batalion policji i 181 batalion policji.

⁶ Sformowany 11 listopada 1939 r. w Krakowie, gdzie stacjonował do 22 maja 1940 r. Dowódca SS-Oberführer Leo von Jena.

⁷ Decyzja o utworzeniu 11 pułku SS-Totenkopf została wydana 11 listopada 1939 r. Formowanie zakończono wiosną 1940 r. Sztab oraz I batalion stacjonowały w Radomiu, II – w Warszawie, a III – w Lublinie. 22 maja pułk został przeniesiony do Holandii. Na początku kwietnia liczył 2274 żołnierzy. Od 15 stycznia 1940 r. pułkiem dowodził SS-Standartenführer prof. Karl Diebitsch.

⁸ Polizei-Bataillon 6 – odpowiedzialny za wiele masowych egzekucji, m.in. w Szwederowie, Bydgoszczy, Palmirach i Aninie. Stacjonował na terenie Sejmu w Warszawie. Od czerwca 1940 r. przeniesiony do Kongsvinger w Norwegii.

⁹ Totenkopf-Reiter-Standarte 1 – sformowany w sile 5 szwadronów 15 listopada 1939 r. w Warszawie, gdzie stacjonował na terenie wyścigów konnych. Systematycznie powiększano jego liczebność i w maju 1940 r. liczył 12 szwadronów rozlokowanych w Warszawie, Garwolinie, Seroczynie, Zamościu, Chelmie, Tarnowie, Kielcach, Kamiennej i Lublinie.

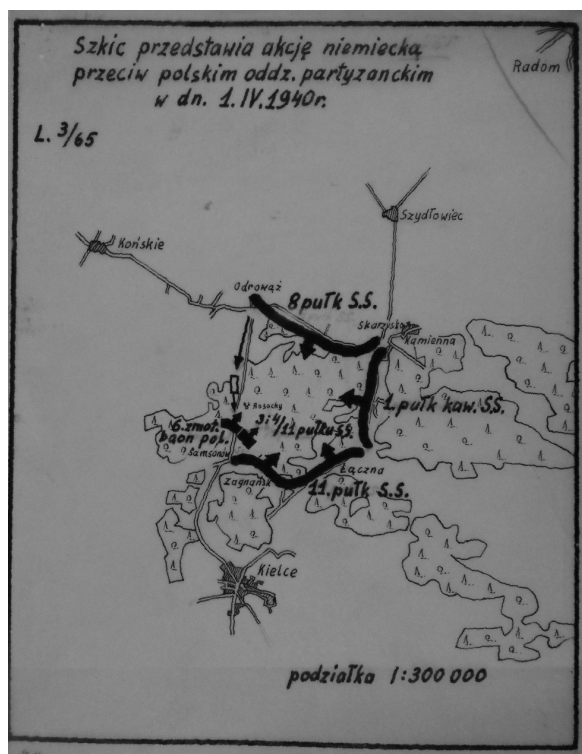
¹⁰ Dokument nie wspomina o udziale 372. Infanterie-Division, która została utworzona 20 marca 1940 r. jako Landeschützen-Division der 9. Welle.

Niżej podane tłumaczenie depeszy przedstawia fragment tej akcji:

Przegrupowanie sił w rejonie na południe od szosy Końskie – Kamienna w nocy z 31 III na 1 IV zostało dokonane. Dnia 1 IV godz. 6.00 natarcie 6. zmot. baonu policji jak również 3. i 4. kompanii 11. pułku SS Totenkopf posuwa się od południa. Jednostki znajdowały się w ciężkiej walce z nieregularnymi polskimi jednostkami (Einheiten standen im schweren Kampf gegen poln. irreguläre Einheiten). Natarcie utrudnione, gdyż ludność cywilna wspiera nieprzyjaciela pod każdym względem (in jeder Hinsicht). Samochody pancerne uderzając z północy na południe, nawiązały o godz. 14.00 styczność (Fühlung) z częściami 6. zmot. baonu policji na drodze Odrowąż–Samsonów. Nieprzyjaciel został wepchnięty w lasy na wschód od tej drogi. Różne usiłowania przebicia się mniejszych oddziałów npla udało się odeprzeć. Trudno ustalić straty npla; meldowano o 28 jeńcach. Przesłuchiwanie podawały stale jednakowe cyfry, które jednak były znacznie niższe od rzeczywistych sił^x.

[^x Zdanie niejasne. Tekst dosłowny: Vernehmungen ergaben stele gleiche Zahlen die aber weit unter tatsächlichen Kräften lagen.]

Rozmieszczenie sił dnia 1 IV wieczór.

Szosa Kamienna–Odrowąż zamknięta przez części 8. pułku SS Totenkopf.

Szosa Odrowąż–Samsonów zamknięta przez dalsze 2 kompanie.

Szosa Samsonów–Zagnańsk na południe i szosa Łączna Kamienna na wschód, zamknięte przez części 11. pułku SS Totenkopf i 1 pułk kawalerii SS.

Przegrupowania oddziałów wymagają wiele czasu z powodu dużych przestrzeni i braku samochodów ciężarowych. Nieprzyjaciel silnie ścisnięty (gedrängt), znajduje się w ciężkim położeniu.

Na wypadek gdyby próby przebicia się przez zaskoczenie w nocy z 1/2 IV nie udało się, można liczyć się ze zniszczeniem nieprzyjaciela w ciągu dnia 2 IV.

Początek natarcia dnia 2 IV godz. 6.00 rano.

Moje m.p. Kamienna.

*Meldunki radiowe na Berlin** [^x *Przypuszczalnie kryptonim*] niemożliwe, gdyż działania bojowe, które trwały od rana do późnego wieczora nie zezwoliły na szybsze złożenie meldunków SS Obergruppenführerowi Klugerowi [sic!]¹¹.

W związku z tą akcją, na obszarach przylegających do terenu działań przeprowadzono obławy na ludzi podejrzanych. Depesze zawierają dane o przebiegu obław, jedynie w dwu rejonach (Absperrabschnitte).

W radiodepeszy z Piotrkowa meldowano dcy żandarmerii w Radomiu:

W związku z ustnym rozkazem telefonicznym z dnia 3 IV zatrzymano około 500 podejrzanych osób w rejonie obławy (Absperrabschnitt) Końskie–Mniów–Gilnów (lub Gienków ?)¹².

Przez użycie broni palnej zmuszono do zatrzymania się 3 osoby. Pod m. Gienlow (?), w czasie ucieczki została ciężko ranna 1 osoba; zmarła ona w szpitalu Opo 2^{xx} [Opoczno ?]. Nazwisko osoby zmarłej nie ustalone, jak również tego, kto ją do szpitala przywiózł. Władzom specjalnej służby śledczej (Sonder Dienst [sic!])¹³ przekazane 4 osoby szczególnie [sic!] podejrzane. Resztę, których częściowo zidentyfikowano jako paserów i handlarzy pokątnych (Schleichhändler) po ukaraniu zwolniono, jako nie zaangażowanych w akcję, pisemny meldunek przedstawię.

Kmdt żandarmerii Piotrków.

W radiodepeszy z Radomska komendant żandarmerii melduje komendantowi żandarmerii w Radomiu:

W czasie obławy (Absperrungsaktion), na szosie Bzin–Odrowąż–Końskie żandarmeria zatrzymała 1, zrewidowała około 300 osób. Z tej liczby 5 osób przekazano organom specjalnej służby śledczej do przepracowania.

— — —

Dca 2. kompanii policji z Piotrkowa melduje komendantowi żandarmerii w Radomiu: *Dnia 8 IV 1940 o godz. 11.30 widziano 13 uzbrojonych polskich kawalerzystów przy leśniczówce Budziszławów¹⁴.*

W leśniczówce żądali oni żywności.

O godz. 1.00 widziano 3 uzbrojonych polskich kolarzy w mundurach na szosie Włoszczowa–Sułków.

— — —

Radiodepesza dcy pułku policji Radom zawiadamia komendanta szpitala policji w Berlinie, że w dniu 19 IV 40 przybędzie pociągiem do Berlina 5 rannych policjantów z baonu policji nr 51 (m.p. nie stwierdzone)¹⁵.

¹¹ SS-Obergruppenführer Friedrich Wilhelm Krüger – od 4 października 1939 r. wyższy dowódca SS i Policji w Generalnym Gubernatorstwie, ponadto sekretarz stanu do spraw bezpieczeństwa w rządzie GG.

¹² Gielniów, położony na północ od Końskich; prawidłowo powinno być Mniów–Końskie–Gielniów.

¹³ Sonderdienst – niemiecka policja pomocnicza powołana przez Hansa Franka po rozwiązaniu 26 listopada 1939 r. Selbstschutzu, podlegająca generalnemu gubernatorowi przez Wydział Spraw Wewnętrznych.

¹⁴ Według zachowanego meldunku SS-Scharführera Kurta z 8 kwietnia 1940 r., informację o pobycie mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” w rejonie wsi Budziszław złożył volksdeutsch Otto Sufin z Łopuszna. Zob. Z. Koszyła, *Wydzielony Oddział Wojska Polskiego majora „Hubala”*, Warszawa 1987, s. 279–280.

¹⁵ Czerokompanijny batalion od grudnia 1939 r. stacjonował w Radomiu, następnie od czerwca 1940 r. w Pionkach. W operacji przeciwko „Hubalowi” działał z rejonu Chlewisk.

- - -

Radiodepesza z 17 IV wspomina o nieokreślonych bliżej zajściach w Tomaszowie. W depeszy tej jest mowa o baonie policji nr 91¹⁶ oraz pułku policji Lublin¹⁷.

- - -

Inna depesza z 6 IV 40 ostrzega przed bandą rabusiów zdążających ze Śląska do Rumunii. Ostrzega się posterunki straży granicznej, gdyż banda ma broń palną.

- - -

Radiodepesze podają również listy gończe, a mianowicie:

- nakaz aresztowania robotnika (Nisila Stanisława) za zamordowanie polskiego funkcjonariusza policji kryminalnej w Biłgoraju,
- nakaz aresztowania 8 Polaków, którzy uciekli w nocy z 7/8 IV br. z więzienia śledczego w Krakowie. Wg depeszy byli oni uwięzieni z powodu podejrzeń o uszkodzenie mienia i kradzież,
- nakaz schwytania zbiegłych z obozu jeńców Oflag VII A Murnau (Bawaria): por. Bednarskiego Ryszarda¹⁸ ur. w Poznaniu 8 IV 1904 (zawód cywilny nadleśniczy), ppor. Siewerta Józefa urodzonego 26 IV 1908 (zawód cywilny nauczyciel).

Obydwaj uciekli z obozu 3 IV 1940.

Ppor. Bartosiewicz Stanisława (urodz. 23 X 1915 w Odessie, z zawodu student), ppor. Suromanowicza Mikołaja (ur. 2 III 1910).

Obydwaj zbiegli z obozu w nocy 6 IV 1940.

- nakaz aresztowania polskiego robotnika Urbańczyka Ignacego, który zbiegł 4 IV z obozu jeńców w Lamsdorf¹⁹ na Śląsku,
- nakaz aresztowania robotników rolnych, Polaków – Więcka Władysława i Kocenta Franciszka, którzy zbiegli dnia 17 IV br.

- - -

Depesza zawiadamia prezydium policji w Poznaniu, że w dniu 10 IV br. przybędą do Poznania w zbiorowym wagonie jeńcy z Torunia: Wielgoszak Stanisław, Michałowski Stanisław i Guebasik [sic!] Walenty.

Według radiodepeszy z dn. 9 IV 40 na terenie Rzeszy zostali ujęci polscy jeńcy wojenni:

- Kaden-Bandrowski Paweł (ur. w Warszawie 13 XI 1920),
- Kaden-Bandrowski Andrzej (ur. w Warszawie 13 XI 1920)²⁰,

¹⁶ Sformowany w październiku 1939 r. z IV batalionu 4 pułku policji (we wrześniu 1939 r. znany jako Polizeigruppe 6), na początku 1940 r. na terenie dystryktu Lublin.

¹⁷ Polizei-Regiment Lublin sformowany w listopadzie 1939 r. (wg innych danych w styczniu 1940 r.).

¹⁸ Według danych PCK urodzony 4 sierpnia 1902 r., nr jeńca 16735. W 1940 r. jeńiec Oflagu VII A, następnie Oflagu VIII B i Oflagu IV C. Zob. <http://lwww.straty.pl>.

¹⁹ Prawdopodobnie chodzi o jeńca polskiego, który przeszedł na status robotnika cywilnego. W Lamsdorf (pol. Łambinowice) na Śląsku znajdował się Stalag VIII B.

²⁰ Synowie, bliźniacy, Juliusza Kadena-Bandrowskiego. Andrzej, podporucznik Armii Krajowej, żołnierz Dywizjonu Motorowego Komendy Obszaru AK Warszawa, zginął w strzelaninie przed Poczta Główną 3 czerwca 1943 r. w Warszawie; Paweł, porucznik AK ps. „Tadeusz”, walczył w Powstaniu Warszawskim w batalionie „Czata”, do którego przeszedł 14 sierpnia z Dywizjonu Motorowego, poległ na Czerniakowie 15 września 1944 r. Zob. *Ewangelicy Warszawscy w walce o niepodległość Polski 1939–1945. Słownik biograficzny*, Warszawa 2007, s. 63, 64. Bracia po dostaniu się do niewoli sowieckiej, w ramach wymiany jeńców zostali przekazani stronie niemieckiej i przebywali w obozie pod Monachium, skąd mieli zostać zwolnieni *na skutek interwencji pewnego Austriaka, kapitana*.

- Nitecki Sławomir (ur. w Łodzi 4 I 1914)²¹,
- Rzewski Zbigniew (ur. w Krakowie 16 V 1913)²²,
- Szawoski Mieczysław (ur. w Załóżcach 25 XII 1913).

Komisarz powiatowy (Kreishauptmann) z Jarosławia podaje, że nie wie, jaki jest stan koni we wsi Kuryłówka. Zarządzenie, jakie wydał w tej sprawie wójtowi w Kuryłowie pozostało bez odpowiedzi.

Depesza przeznaczona dla wszystkich szefów dystryktów w Gubernatorstwie oraz komisarzy powiatowych i miejskich podaje:

W celu zabezpieczenia przeprowadzanego przez władze wojskowe poboru koni przed ukrytą wymianą, polecam panom wydać odpowiednie zarządzenia. Należy się porozumieć z organami wojska i powiatowymi władzami rolniczymi co do użycia policji, szczególnie [sic!] w nocy, by uniemożliwić potajemne wymienianie koni w innych powiatach z powiatów, gdzie ma być przeprowadzany pobór. Konie uchylane w ten sposób od poboru należy zarekwirować, a właścicieli ukarać.

– – –

Dca 15. pułku SS „Paris” (kryptonim – m.p.nieznane)²³ melduje, że dnia 2 IV o godz. 22.00 został zburzony most pod Płockiem^{x24} [x Zniesienie przez krę? Akcja dywersyjna?]. Przejazd (kołowy) przez Wisłę jest możliwy jedynie pod Warszawą, względnie w Gdańsku.

O słabych wynikach akcji zbiórki metali w Polsce świadczy depesza komendanta żandarmerii z Hrubieszowa, w której donosi on, iż waga ogólna zebranych w Hrubieszowie przedmiotów metalowych wynosi 96 kg.

Kilka radiodepesz żąda podania dokładnego stanu broni posiadanej przez organa policji polskiej, gdyż dane przedstawione przez niem. komendantów powiatowych policji różnią się od cyfr podanych przez polskich, powiatowych komendantów policji.

Z depesz wynika, iż polska policja jest niejednakowo uzbrojona. W jednym powiecie mają np. polscy policjanci 29 kb i po 60 naboju na kb, w innym jedynie 45 bagnietów i kilkanaście pałek gumowych.

– – –

Radiodepesza z dnia 2 IV 40 adresowana do wszystkich komendantów okręgów policji w Rzeszy i Polsce nakazuje przy szkoleniu policji w dziedzinie uświadczenia obywatelskiego – wykorzystanie jako tematu zajęć danych z ostatniej niemieckiej białej księgi (dokumenty MSZ)²⁵.

– – –

²¹ Następnie więzień Auschwitz numer 11 413.

²² Prawidłowo: Rzewski Zbigniew, wg danych PCK przebywał w Stalagu XI A, nr jeńca 34 259, skąd (daty brak) został przeniesiony do Stalagu VII-A. 23 listopada 1940 r. przeniesiony do Stalagu XXI A. Zginął w obozie koncentracyjnym Auschwitz 10 kwietnia 1943 r., nr obozowy 90 460. Wg <http://lwww.straty.pl/>.

²³ Totenkopf-Standarte 15 utworzony 1 marca 1940 r., dwa bataliony stacjonowały w Płocku, trzeci w Przasnyszu.

²⁴ Prawdopodobnie mowa o drewnianym moście stojącym obok żelaznego mostu drogowo-kolejowego im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego (we wrześniu 1939 r. dwa przęsła tego mostu zostały wysadzone przez polskie wojsko, odbudowany w 1943 r. przez okupacyjne władze niemieckie), odbudowanym przez Niemców w 1940 r.

²⁵ Prawdopodobnie chodzi o wydane pod koniec 1939 r. przez niemieckie ministerstwo spraw zagranicznych (Auswaertiges Amt) „Dokumente polnischer Grausamkeit”, opisujące polskie zbrodnie na ludności niemieckiej w 1939 r. Według niemieckiej propagandy, Polacy zamordowali 58 000 volksdeutschów.

Odznaki dla polskich robotników w cenie 10 fenigów – muszą być zakupywane na koszt robotników wyłącznie w fabryce w Berlinie²⁶.

* * *

L.dz.3019/tj. 41

Depesza – szyfr

Dnia 8 IX 1941.

Kalina²⁷

O. II. Szt. NW uzyskał przez nasłuch korespondencyjny radiostacji Reichsfürer[a] SS, K[omman]do Stab R[eichs]F[ührera] SS i Chef Or[nungs] po[lizei] na tyłach frontu wschodniego następujące dane z czasu do 14.8.br.:

1) Tyły frontu wschodniego pod względem policyjnym podzielone na odcinki: a) Nord (nr 101) – m.p. Ryga, b) Mitte (nr 102) – Baranowicze, c) Süd (103) – Starokonstantynów.

Każdy odcinek ma swój Pol[izei] R[e]g[imen]t (Nord, Mitte, Süd). Niezależnie od Pol. Rgt, są podporządkowane detaszowane oddz[iały] spec[jalne] (z.b.V.²⁸) do akcji oczyszczających i ochrony, czasem z armii regularnej tzw. Sicherungsdivisionen.

Zaopatrzenie techn. Odc. Nord idzie z Tepol Berlin Adlershof lub z filii Tepol Warszawa.

Uzup. personelu odc. Mitte idzie przez Nachschubstelle²⁹ Pol. Rgt Warschau Dienststelle 44173³⁰, a na odcinek Süd przez Pol. Rgt Kraków.

²⁶ Mowa o plakietce z literą P (Polen), którą musieli nosić Polacy na piersiach na wierzchniej odzieży.

²⁷ Pseudonim gen. Stefana Roweckiego, Komendanta Głównego ZWZ.

²⁸ z.b.V. – zur besonderen Verwendung – specjalnego przeznaczenia.

²⁹ Prawdopodobnie: Nachrichten-Auswertungs-Stelle.

³⁰ Numer poczty polowej.

W sprawach organizacyjnych te 3 odcinki podlegają Chef Ordn. Polizei³¹. Do podróży inspekcyjnych R[eichs]f[ührer] SS używa pociągu do stacji Loetzen³², dalej podróżuje samolotem (radiostacja pociągu 800 watt sygn. wywoł. DSQ).

2) Odcinek Nord. Dca H[öhere] SS u[nd] Pol[izei]F[ührer] Druetzmann³³. SS [und] Pol[izei]F[ührer] Ryga – SS O[ber]F[ührer] Schroeder³⁴. W Wilnie jako SS [und] Pol[izei]F[ührer] für Litauen – SS Brig[ade]F[ührer] Wissocky³⁵. Poza tym istnieją Gebietskommissare Wilna Stadt i Land.

3) Odc. Mitte. W Baranowiczach: dztwo Mitte, Stab Pol. Rgt. Mitte³⁶ (w nim m.i[n]. mjr Sokołowski³⁷), 1/309 Pol. Btl. 2/322 Pol. Btl. Do 252. d.p. w rej. wschód od Słucka były przydzielone Pol. Btl. 307 i 316. Ochrona Rollbahn 2 Słonim i Rollbahn 1 Iwacewicze – pełniły 2 i 3/309 Pol. Btl.

Pol. Btl. 317 ochrona m. Orsza i Smoleńsk.

Pol. Btl. 133 od 1.8.br. podporządkowany Panzergruppe 3. (Guderian).

SS. Reiterbrig. walczyła nad Prypecią w składzie 132. d.p., teraz ochrona Rollbahn³⁸.

4) Odc[inek] Süd. Pol. Rgt. Süd³⁹ – Lubar⁴⁰ (bez 314. Pol. Btl., który był w Kowlu). W dyspozycji dztwa Süd – brygada SS w składzie: S[i]ch[erungs] R[e]g[imen]t Sachsen – Równe, Pol. Btl. 313 Żmerynka, Pol. Btl. 318 Równe lub Kowel, Pol. Btl. 82 i Pol. Res[erve] Btl. Żytomierz⁴¹.

Czy przydatne dla Was te dane.

Łukasz⁴²

³¹ Chef der Ordnungspolizei, komendant główny Ordnungspolizei (w skrócie OrPo, pol. Policja Porządkowa) formacji podlegającej bezpośrednio Heinrichowi Himmlerowi, zwierzchnikowi policji w Niemczech (niem. Chef der Deutschen Polizei). Komendantem Ordnungspolizei był do 31 sierpnia 1943 r. SS-Oberstgruppenführer und Generaloberst der Polizei Kurt Daluge.

³² Giżycko.

³³ Prawdłowo SS-Obergruppenführer Hans Adolf Prützmann. Stanowisko Wyższego Dowódcy SS i Policji rejonu „Ostland und Russland-Nord” z siedzibą w Rydze pełnił do 1 listopada.

³⁴ Stanowisko SS und Polizeiführer in Lettland od sierpnia 1941 r. pełnił Walther Schröder, awansowany 27 września 1941 r. do stopnia SS-Brigadeführer i mianowany generał-majorem policji.

³⁵ Stanowisko SS und Polizeiführer Litauen pełnił od 11 sierpnia 1941 do 2 lipca 1943 r. SS-Brigadeführer Lucian Wysocki.

³⁶ Pułk utworzony w czerwcu 1941 r., dowodził nim do stycznia 1942 r. Generalmajor der Polizei Max Montua, uprzednio dowódca Pułku Policji Warschau (od marca 1940 r.)

³⁷ Prawdopodobnie Major der Schutzpolizei Otto Sokolowski Kommandeur der Ordnungspolizei in Weissruhenien (Mińsk) w okresie wrzesień–październik 1941 r. Tu mowa o Sokołowskim, który był Kommandeur der Ordnungspolizei do końca 1941/początku 1942 r.

³⁸ Pas startowy.

³⁹ Polizei-Regiment Süd został sformowany w czerwcu 1941 r., operował w pasie działań Heeresgruppe Süd. W jego skład wchodziły: Polizei-Bataillon 45, Polizei-Bataillon 303 i Polizei-Bataillon 314. Dowódcą był Oberst der Schupo Hermann Franz.

⁴⁰ Miejsowość w obwodzie żytomiarskim, nad rzeką Słuczka.

⁴¹ Wymienione w dokumencie jednostki policji aktywnie uczestniczyły w eksterminacji ludności żydowskiej. Szerzej zob. W. Curilla, *Die deutsche Ordnungspolizei und der Holocaust im Baltikum und in Weißrußland 1941–1944*, Schönningh 2005.

⁴² Pseudonim płk. Józefa Smoleńskiego, szefa Samodzielnego Wydziału Krajowego (tzw. Oddział VI) Sztabu Naczelnego Wodza.